

18. århundredes fattighuse og fattigforsorg, bliver skuffet. Rent faktisk indeholder bogen mere stof om det 20. århundredes fattigforhold, end den gør om det 18. århundredes. Dette bunder først og fremmest i, at IC-M ikke har haft nogen nævneværdig forskning at bygge sin fremstilling af det 18. århundredes fattighuse på, et forhold som der helt naturligt burde være oplyst om i bogens indledning.

Maria Rytter

Frede P. Jensen, Bidrag til Frederik II's og Erik XIV's historie. København, Dansk Historisk Forening 1978. 143 s. 82 kr.

Frede P. Jensen fremlægger i denne bog tre studier, der, som dem han tillige har publiceret i *Historisk Tidsskrift*, er produkter af hans store arbejde med den nordiske syvårskrigs historie. Emmemæssigt og metodisk er de vidt forskellige, men de vidner alle tre om forfatterens store viden og hans sunde historiske kritik. Og så skriver han et forbilligt dansk!

Bogen følger sig smukt ind i den række af studier af det 16. århundredes danske historie, som er fremkommet i de senere år, og som på mange måder kan siges at udgøre et opgør med netop denne periode, som så markant blev præget af Kr. Erslev, Erik Arup og Astrid Friis. Det er som om der har skullet forløbe en generation, førend man turde begynde at rokke ved giganterne. Og det skal med det samme siges, at Frede P. Jensens revision af tidligere synspunkter er særdeles velunderbygget.

Afhandlingen »Vasaslægten versus Erik XIV« (s. 83–143) omhandler de mere eller mindre realistiske planer, der fra forskellig side førtes frem for at få Erik XIV's halvbror, hertug Johan, der fra 1563 havde siddet fængslet på Gripsholm slot, på fri fod, og vel i sidste instans indsat som svensk konge. Udover hertugens svenske tilhængere deltog forskellige udenlandske magter og personer i de til tider ret så komplicerede intriger, især synes regeringen i Königsberg at have været aktiv. Også Danmark blev søgt inddraget i anslagene mod Erik XIV, dog uden større resultat, bortset fra at Frederik II opnåede et kærkomment krigslån på 60.000 daler. Set fra et dansk synspunkt er afhandlingen interessant, rent bortset fra at selve handlingsforløbet er elementært spændende, fordi den viser, at den danske regering under syvårskrigen var særdeles velorienteret om de interne svenske forhold.

Afhandlingen »Myten om Peder Oxe« (s. 45–82) er først og fremmest en historiografisk studie, hvor forfatteren gør op med det helt op til vore dage gældende billede af Peder Oxe. Dette billede går kort ud på, at Oxe var den store statsmand, som den danske regering, efter i 1566 at have spoleret alle muligheder for at få bragt syvårskrigen til en lykkelig afslutning ved sin uduelighed, nødtvungent måtte hjemkalde fra eksilet i Lothringen, og som hurtigt på genial vis fik bragt skik på de fortvivlede forhold. Det demonstreres, at dette billede er resultatet af en tradition, der i hvert fald kan føres tilbage til Hans Gram, og som siden er blevet forstærket af bl. a. Troels-Lund og Arup. Endvidere at denne tradition på mange måder er baseret på en mangelfuld, upræcis og til tider stærkt tendentiøs benyttelse af det eksisterende kildemateriale. Særlig hårdt går det ud over Troels-Lunds »Peder Oxe. Et historisk Billede« fra 1906, der fremtrådte som dennes sidste indlæg i den årelange fejde med Johan Grundtvig, men som ifølge Frede P. Jensen nærmest må ses som et indlæg i den forsvarspolitiske debat i Danmark omkring 1906! Man kan, efter at have læst afdækningen af bogens meget kraftige tendens, undre sig over at den fik så stor gennemslagskraft som den fik, således blev det billede af Frederik II og Oxe, der her blev malet, nærmest ukritisk overtaget af Arup, uanset at denne i sine aktuelle synspunkter stod på en helt anden fløj end Troels-Lund.

Afhandlingens styrke er forfatterens indgående kendskab til og solide benyttelse af kilderne, kombineret med hans oplagte talent for historiografiske undersøgelser. Og så er det både spændende og underholdende at følge ham i arbejdet med afdækningen af Oxemytens mange lag. Tilbage står, i hvert fald efter min mening, to spørgsmål: Forfatterens afvisning af Peder Oxe-myten er overbevisende og velunderbygget, bortset fra, at han har problemer om at komme uden om, at der i samtiden faktisk eksisterede en tradition, der påfaldende ligner den, som Hans Gram, Troels-Lund og Arup arbejder med. Frede P. Jensen har utvivlsomt ret, når han tillægger vidnesbyrdene om denne samtidige tradition, nemlig Fugger-agenten Wusenbenz's relation fra 1567, og Gotthard von Hövels krønike fra slutningen af det 16. århundrede, ringe værdi, fordi de er baseret på et ringe informationsniveau og er tendensbelastede, men ikke desto mindre viser de dog klart, at der i samtiden var kredse, der pegede på Oxe som en af regeringens centrale personer. Det andet og mere væsentlige problem er, at det efter at de hidtidige forklaringer på Oxes tilbagekomst i 1566 er blevet forkastet, må være berettiget at spørge hvorfor han så kom tilbage. Efter begivenhederne omkring hans bortrejse i 1557-58 var der dog tale om en førsteklasses sensation, som endnu savner sin forklaring. Så meget mere som forfatteren i bogens tredje afhandling, der vil blive nærmere kommenteret nedenfor, klart viser, at mytens andet led, nemlig opfattelsen af den danske statsstyrelse under ledelse af Frederik II og hans nærmeste rådgivere som værende på sammenbruddets rand i 1566, klart er fejlagtig. Det ville være at ønske, om han i sine videre studier over emnet nærmere ville komme ind på dette problem.

Bogens tredje, og efter min opfattelse vægtigste afhandling »Frederik II og hans Kancelli« (s. 13-44) er en grundig analyse af, hvad man kunne kalde »the decision-making in Denmark« under Frederik II. Igen med udgangspunkt i den gængse opfattelse af Frederik II som en krigsgal, uduelig drukkenboldt m. m., der til sidst måtte sættes under administration af bl. a. Peder Oxe, har forfatteren først og fremmest ved intens benyttelse af Danske Kancellis kopibøger og øvrige arkiv sat sig for at afdække den danske centraladministrations daglige forretningsgang. Det er et imponerende arbejde, der her er udført, og i betragtning af at Kancelliets Brevbøger for perioden har foreligget trykt siden århundredskiftet kan det undre, at dette arbejde ikke er blevet gjort før, og at de hidtidige opfattelser hviler på så løst et grundlag, som det nu synes at være tilfældet. Problemet er centralt. Som historiker beskæftiger man sig bl. a. med at give årsagsforklaringer, altså med at prøve at redegøre for, *hvorfor* denne eller hin proces, dette eller hint fænomen er forløbet, ser ud, som det kan konstateres de gør. En nødvendig forudsætning for dette arbejde må imidlertid være en rimelig viden om, *hvordan* de pågældende processer, fænomener etc. har artet sig. Når det drejer sig om politisk historie er et vigtigt middel hertil gennemførelsen af grundige administrationshistoriske studier, og det kan derfor undre at netop administrationshistorien i Danmark er så lavt prioriteret, som den er. Så meget des mere er der grund til at glæde sig over, at Frede P. Jensen har gennemført en solid administrationshistorisk studie, der vil gøre det muligt for den videre forskning i periodens historie at arbejde på et langt mere sikkert grundlag end hidtil.

Kort kan undersøgelsens resultater opsummeres således, at forfatteren ved at identificere skriverhænder, og ved at sammenholde udstedelsesstederne for kancelliets udgående breve med, hvad man ved om kongens skiftende opholdssteder, kan konstatere, at kancelliet var delt i en mindre del, der permanent sammen med rentekammerafdelingen opholdt sig i København, som Frederik II kun kom til, når det var tvingende nødvendigt, og i en større, som fulgte kongen rundt i landet. Endvidere at han gennem en analyse af de forskellige ekspeditioners art og sagsbehandlingens hyppighed kan konstatere, at

det var i den kancelliafdeling der fulgte kongen, alle vigtigere sager blev ekspederet. Og endelig, at Frederik II holdt nøje kontrol med, at han selv resolverede i alle sager, der ikke var rene rutineekspeditioner. Forfatteren konkluderer det selv i afhandlingens sidste linie (s. 44): »I nogen udstrækning var Frederik således sin egen kansler«.

Med i billedet hører påvisningen af, at den almindelige opfattelse af Frederik II som et menneske med yderst begrænsede talenter snarest skyldes en manglende erkendelse hos historikerne af hans ordblindhed, således som den er blevet påvist af Victor Hermansen i 1956 (s. 28–32). Kongens ordblindhed medførte, at han var yderst tilbageholdende med selv at skrive, og da kun til en snæver kreds af familie og venner; i stedet har han dikteret sine breve, og har her, som påvist af Frede P. Jensen, haft evne til at give klart og præcist udtryk for sine tanker, samtidig med at han altså beholdt retten til den endelige beslutning i vigtigere sager i sin egen hånd.

Afhandlingens værdi ligger således dels i, at den åbner muligheden for en fortjent »rehabilitering« af mennesket Frederik II, således som Frede P. Jensen da allerede selv har gjort det i tredje udgave af *Dansk biografisk Leksikon*, men især i at den på væsentlige punkter kaster nyt lys over magtstrukturen i Danmark i anden halvdel af det 16. århundrede, og dermed åbner mulighed for en klarere og mere velunderbygget forståelse af centrale problemer i periodens historie.

Ejvind Slottved

Michael Roberts: The Swedish Imperial Experience 1560–1718. Cambridge, at the University Press 1979. x+156 s. £ 8.95.

Michael Roberts' analyser af den svenske stormagtsperiode 1560–1718 – hans Wiles' Lectures ved Queens University i Belfast – er, som man kunde vente, overordentligt kyndige og elegante, men har også snævre begrænsninger. Forf. skelner mellem en ældre og en yngre svensk historikerskole, henholdsvis knyttet til Nils Ahnlund og Arthur Attman. Den sidste retnings økonomisk-finansielle forklaring af den svenske ekspansion afvises, hvorimod forf. godtager den traditionelle, statsidealistiske fortolknings hovedpræmisser og konklusioner. Og eftersom én af ingredienserne i denne forklaringsramme er faren fra – eller frygten for – Danmark, vilde det unægteligt have været nærliggende, at forf. havde inddraget den danske litteratur om emnet.

E. Ladewig Petersen

Peter Claus Hartmann: Das Steuersystem der europäischen Staaten am Ende des Ancien Régime. Eine offizielle französische Enquête (1763–1768). Dokumente, Analyse und Auswertung. England und die Staaten Nord- und Mitteleuropas. Avec une introduction et une conclusion en français. Beihefte der Francia. Herausgegeben vom Deutschen Historischen Institut Paris, Band 7. Zürich und München, Artemis Verlag 1979. 357 s.

I sine bestræbelser på at sanere de ødelagte statsfinanser efter freden i 1763 indkaldte Ludvig XV's *Controleur général* C. C. F. de l'Averdy indberetninger fra de franske diplomater om skattesystemer og skatteforvaltning i de stater, hvor de repræsenterede Hans allerkristeligste Majestæt, kongen af Frankrig og Navarra. Disse omfangsrige indberetninger har dr. Peter Claus Hartmann ved Det tyske historiske Institut i Paris nu udgivet for de nordeuropæiske staters vedkommende, nemlig England, Sverige, Danmark-Norge,